

Dunja Mušič

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto

ARHIVSKI DETEKTIVI, SPOZNAVANJE ARHIVSKIH VIROV IN DELO ARHIVISTA V SKLOPU PEDAGOŠKE DEJAVNOSTI ZGODOVINSKEGA ARHIVA LJUBLJANA

Dunja Mušič

Historical Archives Ljubljana, Lower Carniola and White Carniola Unit, Novo mesto

ARCHIVES DETECTIVES, INTRODUCING ARCHIVAL SOURCES AND ARCHIVIST WORK IN THE FRAMEWORK OF PEDAGOGICAL ACTIVITY OF THE HISTORICAL ARCHIVES LJUBLJANA

IZVLEČEK

Namen arhivov je približati in prikazati pomen kulturnih ustanov prek različnih arhivskih virov. Obisk Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enote za Dolenjsko in Belo krajino v Novem mestu obsega ogled enega od treh avtorskih filmov, ki skozi zgodbo prikaže: kaj so arhivi, kako delujejo in kaj vse lahko v njih najdemo. Učenci so prek delovnih listov postavljeni v vlogo detektivov. V sliki in besedi najmlajšim približamo delo kulturne ustanove, ki je pogosto pozabljena, a vendar pomembna pri zbiranju, urejanju, varovanju in omogočanju uporabe pisanih, risanih, tiskanih, fotografiranih, filmanih in drugače zapisanih dokumentov.

Ključne besede: arhiv, film, arhivski viri, popularizacija

ABSTRACT

The purpose of the archives is to demonstrate the importance of cultural institutions through various archival sources. The visit to the Historical Archives Ljubljana, Unit for Dolenjska and Bela krajina Novo mesto includes a projection of one of the three original movies demonstrating what archives are, how they work and what we can find in them. The students become detectives with worksheets. Through image and word, we try to promote among young students the work of a cultural institution, which is often forgotten but nevertheless important: collecting, editing, protecting and enabling the use of written, drawn, printed, photographed, filmed and otherwise written documents.

Keywords: archives, film, archival sources, popularisation

UVOD

Česar ni v arhivih, tega ni na svetu (*Quod non est in actis, non est in mundo*), pravi znani latinski pregovor. Naloga arhivov je zagotavljanje primerne hrambe arhivskega gradiva.

Pomen in vrednosti arhiva posamezniki ugotovijo šele, ko iščejo pomembne dokumente, s katerimi želijo zapolniti vrzeli v mozaiku bolj ali manj znane preteklosti. Izgubljeno zaključno spričevalo, potrdilo o opravljenih strokovnih in drugih izpitih, dokumenti za urejanje premoženjskopравnih zadev (denacionalizacija, vojna škoda, dokumenti o nepremičninah ipd.) so samo eni izmed arhivskih dokumentov, po katere pridejo ljudje v arhiv. Javni arhivi v skladu z arhivsko zakonodajo izdajajo overjene izpise, prepise in reprodukcije dokumentov v fizični in digitalni obliki, s katerimi potrjujejo istovetnost z izvirniki.

Obiskovalci arhivov so tudi raziskovalci. Največkrat so to zgodovinarji, etnologi, umetnostni zgodovinarji, arhitekti, rodoslovci, študenti, učenci in dijaki, ki iščejo podatke o določenem dogodku, predmetu ali osebi. Podatke o svojih prednikih lahko najdejo s pomočjo rodoslovnega indeksa, dostopnega v čitalnici novomeške enote, ki služi kot pripomoček za iskanje rodoslovnih podatkov v arhivskem gradivu. Raziskovanje v arhivu zahteva precej potrpljenja in vztrajnosti. Zgodi se, da dokumenta, ki ga iščete, tudi v arhivu ni, ker je bil že pred predajo arhivu uničen ali izgubljen.

Arhiv ni knjižnica, saj se dokumenti tukaj hranijo trajno in niso namenjeni izposoji na dom. Možni so le vpogled, kopiranje in fotografiranje originalov. V arhivski čitalnici so dostopni naslednji arhivski dokumenti: šolske kronike, popisnice prebivalstva, pravosodni spisi, načrti javnih stavb, statuti društev, razglednice slovenskih krajev. Arhivsko gradivo izvira iz številnih področij človekovega delovanja in ustvarjanja. Največ iz uprave, pravosodja, vzgoje in izobraževanja, gospodarstva, zdravstva in socialne varnosti, družbenih organizacij in kulture. Osnovne podatke o arhivskem gradivu, ki se hrani v fondih in zbirkah, lahko pridobite prek spleta z iskalnikom SIRA.net. Iskalnik omogoča poizvedovanje po podatkih o arhivskem gradivu, ki ga hranijo slovenski regionalni arhivi. Nekaj arhivskega gradiva je digitaliziranega in je objavljeno na spletni strani v digiteki.

UČNI CILJI

Enota za Dolenjsko in Belo krajino v okviru svoje pedagoške dejavnosti organizira splošne predstavitve arhiva, tematske predstavitve določenih zvrsti arhivskega gradiva ter delavnice kaligrafije, na katerih udeleženci razvijajo veščine lepega pisanja z gosjimi peresi. Tematske predstavitve obsegajo spoznavanje pomembnih oseb Jugovzhodne regije, podrobneje je zajeto tudi področje avtomobilizma in kulinarike. Učenci prek izkustvenih nalog pridejo do spoznanj, ki jim omogočajo razumeti in na konkretnih primerih prepoznati različna zgodovinska dejstva.

Splošni cilji iz učnega načrta za osnovno šolo in gimnazijo:

- Za osnovno šolo se konkretna učna cilja glasita, da je učenec/učenka zmožen/-na na primerih iz krajevne zgodovine presoati pomen ohranjanja in varovanja kulturne dediščine ter razviti odgovoren odnos do okolja in da je zmožen/-na oceniti pomen knjižnic, muzejev in arhivov (Učni načrt, 2011, str. 6).
- Za gimnazijo pa je konkretni učni cilj, da dijaki/diakinje ocenijo pomen ohranjanja in varovanja slovenske, evropske in svetovne kulturne dediščine (Učni načrt, 2008, str. 9).

POMEMBNE OSEBNOSTI V ARHIVSKIH VIRIH

Primer: Leon Štukelj

Zgodovinsko ozadje, ki je v pomoč pri pregledu arhivskega dokumenta

Leon Štukelj se je rodil 12. novembra 1898 v Novem mestu, ki je takrat spadalo pod habsburško monarhijo (Avstro-Ogrska). V rojstnem kraju je obiskoval osnovno šolo in gimnazijo. Opravil je vojaško maturo in se z osemnajstimi leti udeležil 1. svetovne vojne. Po končani vojni je študiral pravo na univerzah na Dunaju, v Zagrebu in v Ljubljani. Na slednji je diplomiral leta 1924 in začel opravljati pripravniško službo v Novem mestu. S telovadbo se je začel ukvarjati pri novomeškem Sokolu in je bil leta 1922 povabljen na VII. svetovno prvenstvo v Ljubljani, kjer je osvojil drugo mesto. Leta 1924 je bilo za njega zelo naporno saj mu je umrl oče, zagovarjal je diplomo in bile so olimpijske igre v Parizu. Bil je najboljši telovadec olimpijskih iger, njegova slika je bila v časniku *Le Matin*. Ko se je vračal domov, so ga ljudje z navdušenjem sprejeli. Vrhunec je bil v Novem mestu. Od postaje do Glavnega trga so ga nesli na ramenih. Tam ga je sprejel tedanji župan dr. Josip Rezek. Pozdravil ga je z iz zgodovine znanimi besedami: »Ave triumphator!« Leon Štukelj je nastopil na sedmih velikih tekmovanjih (poleg olimpijskih iger se je udeležil še svetovnega prvenstva v Ljubljani, Lyonu, Luksemburgu in Parizu) in skupno osvojil 20 kolajn od tega 8 zlatih.¹

Prikaz didaktičnega filma
Arhivistika ni dolgočasna veda
na spletu.
Pridobljeno s <http://www.zal-lj.si/filmoteka-zal/>.

AVTOMOBILIZEM

Film *Iz prvih let avtomobilizma na Kranjskem* (2017) je vsebinska nadgradnja filma *Arhivistika ni dolgočasna veda*. Obiskovalec arhiva nam predstavi zgodbo o svojem raziskovanju arhivskega gradiva in kaj je iz njega izvedel. Začne z letom 1898, ko je baron Anton Codelli pripeljal v Ljubljano prvi *samodrž* – avtomobil. Prve avtomobilske zgođe, predvsem pa nezgođe, so zapisane prav v dokumentih, ki jih radovedni obiskovalec najde v arhivu. Najdbe ga tako navdušijo, da sklene, da bo tudi sam arhivu daroval stare dokumente in s tem obogatil našo pisno kulturno dediščino. Filmska zgodba nazorno

¹ Pridobljeno in povzeto s http://sport-dogaja.si/zgodovina/leon_stukelj_najusp-esnejši_slovenski_olimpionik.

prikaže neločljivo povezanost med ustvarjalci, hranitelji in uporabniki arhivskega gradiva. Starodobna vozila, osvetljena s starimi arhivskimi dokumenti, prikupno oživijo podobo časa in ljudi, ki živijo le še v našem spominu in v – arhivskem gradivu.

Prikaz didaktičnega filma Iz prvih let avtomobilizma na spletu.

Pridobljeno s <http://www.zal-lj.si/filmoteka-zal/>.

KULINARIKA

Arhivski viri nam nudijo zanimiv pogled v svet kulinarike. Delo arhivista smo v arhivu širši javnosti predstavili v povezavi s kuharsko tematiko prek filma in konkretneje prek receptov v arhivskih virih. Stare kuharske knjige nam ne pomagajo le pri pripravi jedi tistega časa, ampak nam ponudijo tudi neposreden vpogled v prehrano naših prednikov. V filmu spoznamo, da poklic arhivista zahteva široko paleto veščin, detektivsko žilico in nenehno pridobivanje širokega znanja z različnih področij. Vsak arhivski dokument je odličen vir novih spoznanj, vendar vedno tudi vir novih vprašanj. Na temo kulinarike učencem prek delovnih listov prikazemo zanimiva zgodovinska spoznanja o prehrani ljudi nekoč.

Prikaz didaktičnega filma Od jajca do jabolk ali Od začetka do konca.
Pridobljeno s <http://www.zal-lj.si/filmoteka-zal/>.

DELAVNICA PISANJA Z GOSJIMI PERESI

Delavnica pisanja z gosjimi peresi je namenjena osnovnošolcem in je učencem v pomoč pri opismenjevanju. Učenci se na mednarodni arhivski dan, 9. junija, v spremstvu pedagoških ter strokovnih delavcev uživajo v preteklost in podoživijo, kako počasi je včasih tekkel čas s peresom v roki. Končni izdelek predstavlja listino s pečatom oz. razglednico z veduto Novega mesta. Izdelke v grajskem parku na gradu Grm tudi razstavimo. Za trajen spomin naredimo skupinsko fotografijo.

Dunja Mušič v vlogi graščakinje s končnimi izdelki delavnice v parku na gradu Grm, Novo mesto.

(Vir: Fototeka Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino. Foto: Iztok Hotko.)

Delavnica pisanja s peresi.

(Vir: Fototeka Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino. Foto: Iztok Hotko.)

Grad Grm.

(Vir: Fototeka Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino. Foto: Iztok Hotko.)

Učna ura v besedi in sliki

Osnovni pripomoček pri iskanju gradiva predstavlja arhivski popis, ki je seznam z osnovnimi informacijami. Te zajemajo vsebino arhivskega vira, letnico nastanka, za uporabnika je pomembna tudi informacija o jeziku, saj so starejši viri lahko zapisani v jezikih naših sosednjih držav, katerih del je bilo v posameznih zgodovinskih obdobjih tudi slovensko ozemlje, Najpogosteje je to nemščina. Učenci prek delovnih listov sledijo vodenim nalogam in iščejo odgovore.

1. Postavi se v vlogo arhivista in sestavi arhivski popis. Opiši arhivske vire s pomočjo tabele in razloži, kaj nam sporočajo:

VRSTA ARHIVSKEGA VIRA	VSEBINA	LETNICA	JEZIK
POTNI LIST			
PISMO			
JEDILNIK			

a. POTNI LIST

Arhivski vir 1: SI_ZAL_NME/0003 Okrajno glavarstvo Novo mesto, Potni list Leon Štukelj.

c. JEDILNIK

Arhivski vir 3: SI_ZAL_NME/ 0003, Okrajno glavarstvo Novo mesto: Meni ob otvoritvi belokranjske železnice.

Preberi arhivski dokument in reši naloge:

Kdaj je nastal dokument in kje?

Ob kakšni priložnosti je potekalo praznovanje?

Zakaj je dokument zapisan v slovenskem in nemškem jeziku?

Katere jedi na jedilniku ne poznaš?

SKLEP

Ozaveščenost je ključ do jasnih vizij.

Arhivisti pri svojem primarnem delu urejajo dokumente. Pomembni sta sledljivost dokumentov in lokacija: kje se vir nahaja, od kod smo določeno informacijo pridobili, da jo lahko ponovno najdemo. Pravilno citiranje je ključ vsakega raziskovanja. Posebnost arhivov je shranjevanje dokumentov v arhivske škatle. V njih se hranijo najpomembnejši viri, ki nam pomagajo razumeti delovanje družbe v določenem zgodovinskem obdobju in delovanje naših prednikov. Zakaj je to tako pomembno? Odgovor je jasen. Brez poznavanja in razumevanja preteklosti ne moremo ustvarjati boljše sedanjosti. Narava človeštva od nekdaj stremi k boljšemu, napredku in razvoju. Izobraževanje in poznavanje starih modrosti predstavlja navdih, opominja in nas bogati. Ko ozavestimo, da je vsak posameznik odgovoren za boljši jutri naroda, bodo spremembe, ki si jih želimo, vidne hitreje. Znanje, ki je pomembno, da se posameznik odloči za delo z viri, presega odlično poznavanje maternega jezika (slovenščine). Delo v arhivu zahteva, poleg primarne dejavnosti popisovanja arhivskega gradiva, pisanje člankov, objav in nastope na konferencah v slovenskem, angleškem, pogosto tudi v nemškem jeziku. Arhivisti, predvsem z omogočanjem izkustvenega podajanja znanja, poskušamo učencem vsaj za trenutek omogočiti, da v vlogi arhivskega detektiva rešujejo uganke polpretekle zgodovine.

LITERATURA IN ARHIVSKI VIRI

Program osnovna šola. Zgodovina. Učni načrt. (2011). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.

Učni načrt. Gimnazija. Zgodovina. Splošna gimnazija. (2008). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.

SI_ZAL_NME/0003 Okrajno glavarstvo Novo mesto: *Meni ob otvoritvi belokranjske železnice.*

SI_ZAL_NME/0003 Okrajno glavarstvo Novo mesto: *Hitra vožnja avtomobila*, H 30.

SI_ZAL_NME/0003 Okrajno glavarstvo Novo mesto: *Potni list Leon Štukelj*, I 4.